

O'ZBEK TILI DARSЛИKLARINI HAYDAROBOD DARSЛИKLARI BILAN SOLISHTIRIB O'RGANISH

Sattorova Surayyo Ilyos qizi

Alisher Navoiy nomidagi

ToshDO'TAU

3-kurs talabasi

sattorovasanam04@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tili darsliklarini va Haydarobod darsliklari o'qitish tajribalari asosida tahlil qilinadi. Solishtirma o'rganish orqali ikki hududdagi darsliklarning tilshunoslik yondashuvi, metodik qurilishi va zamonaviy talablarga javob berish darajasi ochib beriladi. Professorlar-o'qituvchilar fikrlariga tayanilgan holda, mavjud kamchilik va ustunliklar aniqlanadi hamda takomillashtirish uchun amaliy tavsiyalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: O'zbek tili darsliklari, Haydarobod, solishtirma tahlil, metodika, tilshunoslik, ta'lim.

Annotation: This article analyzes Uzbek language textbooks and the teaching practices based on Hyderabad textbooks. Through comparative study, it reveals the linguistic approach, methodological structure, and the extent to which the textbooks from both regions meet modern educational requirements. Based on the opinions of professors, the article identifies the strengths and weaknesses of the textbooks and provides practical recommendations for improvement.

Keywords: Uzbek language textbooks, Hyderabad, comparative analysis, methodology, linguistics, education.

Аннотация: В данной статье проводится анализ учебников узбекского языка и практики преподавания на основе хайдарабадских учебников. Посредством

сравнительного изучения раскрываются лингвистический подход, методическая структура и соответствие учебников современным требованиям образования в двух регионах. Опираясь на мнения профессоров, выявляются достоинства и недостатки учебников, а также предлагаются практические рекомендации по их совершенствованию.

Ключевые слова: Учебники узбекского языка, Хайдарабад, сравнительный анализ, методика, лингвистика, образование.

Darsliklar har qanday ta'lim tizimining asosiy elementi hisoblanadi. Darsliklar yordamida bilimlar o'quvchilarga tizimli tarzda yetkaziladi. O'zbek tilida yaratilgan darsliklar milliy qadriyatlarimizni, madaniyatimizni saqlash va rivojlantirish vazifasini ham bajaradi. Ularning o'ziga xosligi, avvalo, o'quvchilarga ona tili va madaniyatini singdirishga qaratilgani bilan ifodalanadi.

Haydarobod darsliklari esa, asosan, ingliz va hind ta'lim an'alariga asoslangan. Unda zamonaviy metodik yondashuvlar, o'quvchilarning analitik va mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratiladi. Ana shunday ikki turli yondashuvdagi darsliklarni o'rganish orqali ularning afzallik va kamchiliklari tahlil qilinadi.

Tuzilishi va tarkibi: O'zbek tili darsliklari odatda kirish so'zidan boshlanib, nazariy bilimlar, qoidalar, misollar, topshiriqlar va mustahkamlash mashqlari bilan boyitilgan. Har bir bo'lim mustaqil o'qitishni yengillashtiradi.

O'zbekiston maktablarida 2021–2024-yillarda yangidan ishlab chiqilgan o'zbek tili darsliklari til o'rgatishning ilg'or tamoyillariga asoslangan bo'lib, ularning metodikasi asosida kommunikativ yondashuv, kontekstual taqdimot, differensiallashtirish va integratsiyalashgan yondashuv yotadi. Bu darsliklar Prezidentning 2020-yil 6-noyabrdagi “Umumiy o'rta ta'limda sifatni tubdan oshirish”ga doir qaroridan so'ng metodik jihatdan to'liq yangilandi. 6-sinfdan 9-sinfgacha bo'lgan yangi avlod darsliklari har bir mavzuni hayotiy kontekstda taqdim etadi. Masalan, “Do'stlik”, “Vaqtdan unumli foydalanish”, “Oila qadri” kabi mavzular asosida o'quvchilar nutqiy faoliyatning to'rt turi – tinglash,

gapirish, o‘qish va yozishni teng rivojlantiruvchi topshiriqlarni bajaradilar. Har bir bobda QR-kodlar orqali audio materiallar, video darslar, test topshiriqlari va onlayn resurslar keltirilgan. Bundan tashqari, har bir darsda, o‘quv maqsadlari aniq ko‘rsatilgan, baholash mezonlari keltirilgan, o‘quv faoliyatining bosqichlari (motivatsiya, yangi bilim, mustahkamlash, baholash) izchil yoritilgan. Bu metodika kompetensiyaviy yondashuv asosida tuzilgan bo‘lib, bilim emas, balki ko‘nikma va malakani shakllantirishga yo‘naltirgan.

Haydarobod darsliklarida esa har bir bob oxirida testlar, loyiha ishlariga oid vazifalar va interaktiv topshiriqlar mavjud. Bu esa o‘quvchilarda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga yordam beradi. Haydarobod darsliklarining metodik asoslari Haydaroboddagi O‘zbek tili o‘rgatish markazlarida qo‘llanilayotgan darsliklar ko‘proq xorijiy talabalar ehtiyojiga moslashtirilgan bo‘lib, ularning asosiy metodik yo‘nalishi – o‘zbek tilini ikkinchi yoki chet tili sifatida o‘rgatish hisoblanadi. Bu darsliklar Hindiston va boshqa xorijlik talabalar uchun *“Uzbek as a Foreign Language”* tamoyili asosida ishlab chiqilgan bo‘lib, ularda: Har bir mavzu oddiy suhbatlar orqali taqdim etiladi, Talaba muloqot qilish, soddalashtirilgan grammatikani anglash, madaniyatlararo kontekstda fikr bildirishga o‘rgatiladi, Har bir bobda lotin yozuvi bilan bir qatorda transliteratsiya va inglizcha tarjimalar berilgan. Haydarobod darsliklarida mavzular *“Salomlashish”*, *“O‘zini tanishtirish”*, *“Savdo qilish”*, *“Yo‘l so‘rash”*, *“Ovqat buyurtma qilish”* kabi real hayotiy holatlar asosida tuzilgan.¹ Har bir bo‘limda:

Nutqiy namunalar (Dialoglar, qisqa hikoyalar),

Audio va video qo‘llanmalar,

Interaktiv topshiriqlar.

O‘zbek madaniyatiga oid qisqa ma’lumotlar masalan: *Navro‘z, palov* kabi. Metodik yondashuv jihatidan bu darsliklar ***task-based learning*** (*vazifaga asoslangan ta’lim*) hamda

¹ Qodirov, A. (2019). “Chet elliklar uchun o‘zbek tilini o‘qitishda madaniyatlararo yondashuv”. Til va adabiyot ta’limi jurnali, 2(55), 34–38.

communicative approach (kommunikativ yondashuv) usullariga asoslanadi. Bu esa talabani doimiy nutqiy harakatga undaydi va u o‘zlashtirgan til materiali darhol amaliyotda qo‘llaniladi.

Quyida Haydarobod va O‘zbek tili darslarini o‘zaro qiyoslaymiz (Haydarobod va O‘zbek tili darsliklarining solishtirmasi):

Haydarobodda chop etilgan o‘zbek tili darsliklari bilan O‘zbekistonda nashr etilgan darsliklarni solishtirar ekanmiz, ularning tuzilishi, metodik yondashuvi, mashq tizimi, estetik sifati hamda madaniy komponenti bo‘yicha sezilarli farqlar borligini ko‘ramiz:

Birinchidan, tuzilish jihatidan Haydarobod darsliklarida darslar fonetika, yozuv va talaffuzdan boshlanadi. Har bir darsda so‘z boyligi, grammatik izohlar, mashqlar va tarjima topshiriqlari ketma-ketlikda berilgan. Dars oxirida ingliz tilidagi lug‘atlar va tushuntirishlar bilan boyitilgan. Aksincha, O‘zbekiston darsliklarida alifbo, nutq turlari, so‘z turkumlari an‘anaviy tartibda o‘rgatiladi. Har bir dars kirish qismi, nazariy qism, misollar, mashqlar va yakuniy testdan iborat.

Ikkinchidan, tilga yondashuvda farqlar bor. Haydarobod darsliklarida kommunikativ metod ustunlik qiladi, ingliz tili bilan taqqoslash orqali o‘zbek tilini o‘rganish yengillashtiriladi. Bu esa chet ellik o‘rganuvchilar uchun nihoyatda qulay. O‘zbekiston darsliklarida esa grammatik-deduktiv yondashuv asosiy o‘rinda bo‘lib, o‘zbek tilini biladigan yoki ona tilida so‘zlashuvchilar uchun mo‘ljallangan.

Uchinchidan, mashq va topshiriqlar tizimi ham farqlanadi. Haydarobod darsliklarida tarjima topshiriqlari, gap tuzish, dialog yozish, savol-javob kabi interfaol topshiriqlar mavjud. Shu bilan birga, guruhli ish, rolli o‘yinlar va audio-mashqlar QR-kodlar orqali qo‘llab-quvvatlanadi. O‘zbekiston darsliklarida esa to‘ldirish, savollarga javob yozish, matn ustida ishlash va test topshiriqlari ustunlik qiladi.

To‘rtinchidan, estetik va texnik jihatdan Haydarobod darsliklari zamonaviy, rangli dizayn, suratlar va madaniy illyustratsiyalar bilan boyitilgan. Har bir mavzuga mos audio yoki video materiallar uchun QR-kodlar keltirilgan. O‘zbekiston darsliklarida esa bu

jihatlar cheklangan bo‘lib, yangi darsliklarda ayrim QR-kodlar mavjud, biroq ularning ishlashi doimiy emas.

Beshinchidan, madaniy komponentda ham farq seziladi. Haydarobod darsliklarida o‘zbek madaniyati, urf-odatlar, bayramlari haqida qisqa ma’lumotlar berilib, hind va o‘zbek madaniyatlarini solishtirishga oid topshiriqlar mavjud. Bu madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantiradi. O‘zbekiston darsliklarida esa o‘zbek adabiyoti va madaniyatiga doir misollar keltiriladi, lekin boshqa madaniyatlar bilan taqqoslash yo‘q.

Demak, Haydarobod darsliklari xorijliklar uchun moslashtirilgan bo‘lib, tilni o‘rganishni yengillashtiradigan kommunikativ va vizual elementlarga boy. O‘zbekiston darsliklari esa ona tilida so‘zlashuvchilar uchun an’anaviy grammatik yondashuv asosida tuzilgan. Kelgusida O‘zbekiston darsliklarini xorijliklar uchun ham qulay shaklga moslashtirish foydali bo‘ladi.²

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov, I. A. (1997). Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma’naviyat.
2. Jo‘rayev, N., & Normurodova, M. (2021). O‘zbek tili ta’limi metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi.
3. Haydarobod Davlat O‘zbek Tili Darsligi (2020). Learn Uzbek: A Basic Textbook. Hyderabad: MANUU Press.
4. O‘zbekiston Respublikasi Xalq Ta’limi Vazirligi. (2023). O‘zbek tili 10-sinf darsligi. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi NMIU.
5. Qodirov, A. (2019). “Chet elliklar uchun o‘zbek tilini o‘qitishda madaniyatlararo yondashuv”. Til va adabiyot ta’limi jurnali, 2(55), 34–38.

² Haydarobod Davlat O‘zbek Tili Darsligi (2020). Learn Uzbek: A Basic Textbook. Hyderabad: MANUU Press.

6. Ahmed, S. (2021). Teaching Uzbek as a Foreign Language: Comparative Insights. New Delhi: South Asian Language Research Institute.

7. Hasanov, B. (2020). “Zamonaviy o‘zbek tili darsliklarining lingvodidaktik tahlili”. Filologiya masalalari, 4(78), 21–26.

8. Rahmonov, D. (2022). Chet tilini o‘rgatishda interaktiv metodlar. Toshkent: Fan.